

5. Tiivistelmä

Tässä tutkimuksessa tarkastelen unkarin ja suomen nominaalisten verbimuotojen merkitystä ja lauseopillista käyttöä kontrastiivisesta näkökulmasta. Tutkimus on synkroninen, eli vertaan unkaria ja suomea toisiinsa moderneina kirjakielinä ilman kielihistoriallista näkökulmaa. Käyttämäni esimerkit olen poiminut kieliopista sekä vähin myös viestimistä ja puhekielestä. Unkarin kielestä on lisäksi ollut käytettävissäni Unkarin Tiedeakatemian kielitieteen osastossa koottu nykyunkarin korpus.

Nominaaliset verbimuodot jaan tässä niiden lauseopillisen päätehtävän mukaan kolmia: infinitiivit eli lauseessa substantiivin kaltaisesti toimivat, partisiipit eli lauseessa adjektiivin funktiossa olevat sekä gerundit, jotka ovat lauseessa adverbiaalin funktiossa toimivia verbin nominaalimuotoja. Käsittelen sekä unkarin että suomen muotoja tässä totutusta poikkeavalla tavalla ja käytän termejä, jotka eivät välttämättä ole tunnettuja kummankaan kielen deskriptiivisessä kieliopissa.

Nominaalisten verbimuotojen syntaksia ja semantiikkaa lähestyn ns. tertium comparationis kautta. Tällä tarkoitan tiettyä universaalista syntaktis-semanttista kategoriaa, joka vertailtavien kielten morfosyntaksissa saa tietynlaisen pintarakenteen asun. Tällainen universaali syntaktis-semanttinen kategoria on esim. ATTRIBUUTTIASEMAINEN PASSIIVIN PARTISIIPIN PREESENS, joka tarkoittaa adjektiivisesti käyttäytyvää verbin nominaalimuotoa, jonka pääsana on nominaalimuodon ilmaiseman toiminnan kohde, esim. *fizetendő összeg* 'maksettava summa', *ehető gomba* 'syötävä sieni', *morzsolni való* kukorica 'riivittävä maissi'.

ATTRIBUUTTIASEMAISEN PASSIIVIN PARTISIIPIN PREESENSIN tapauksessa unkari on siis kieliopillistuneempi kuin suomi, eli se koodaa mainitun syntaktis-semanttisen kategorian vielä modaalisuudenkin mukaan eri morfologiaan. Tämä on samalla yksi unkarin ja suomen nominaalimuotojärjestelmän pääeroavuus; suomessa infiniittisiin verbimuotoihin ei voi liittyä mitään modaalisuutta osoittavaa morfologiaa. Kieliopillistumisesta tämä on samalla ainut esimerkki, jossa suomi on yksinkertaisempi. Muutoin **suomi on nominaalisten verbimuotojen syntaksiltaan ja semantiikaltaan paljon kieliopillistuneempi kuin unkari**. Erityisesti tämä näkyy gerundijärjestelmässä, jossa unkarin yhtä *va/ve*-tunnuksista muotoa vastaa suomessa aina eri muoto sen mukaan, onko kyseessä tavan,

keinon, ajan tai tilan gerundi, esim. *harsogva énekel* 'laulaa rai-
kuen', *hazaérve feküdjünk le* 'kotiin palattuamme menemme nuk-
kumaan', *játszva tanulhatnak* 'leikkimällä he voivat oppia' ja *fóliá-
ba csomagolva* 'folioon pakattuna'.

**Keskeinen ero unkarin ja suomen nominaalimuotojärjestel-
mässä on suhde hallitsevan verbin aikaan.** Tämä ero tulee esille
partisiippien ja gerundien vertailussa. Unkarissa aikasuhteen osoit-
tamiselle ei ole eksplisiittistä morfologiaa, kun taas **suomen nomi-
naalimuodot viittaavat tarkkarajaisesti samanaikaisuuden tai
aiemmuuteen suhteessa hallitsevaan verbiin. Unkarin partisiipit
ja osin gerunditkin rakentuvat tätä vastoin aspektin varaan.**
Ó-partisiippi on aspektiltaan jatkuvaa toimintaa ilmaiseva, ja siten
se on tietysti usein hallitsevan verbin kanssa samanaikainen, mutta
tietyissä tapauksissa se voi olla myös aiempi. Samoin (*Vt*)t-partisiip-
pi ilmaisee yleensä perfektiiivistä aspektia ja hallitsevaa verbiä aiem-
paa toimintaa, mutta samanaikaisuus voi esim. irresultatiivisen ver-
bin yhteydessä tulla kyseeseen. Suomen preesensin (esim. *ottava*,
otettava) ja perfektin partisiipit (*ottanut*, *otettu*) viittaavat melko sel-
värajaisesti joko aiemmuuteen tai samanaikaisuuteen suhteessa hal-
litsevaan verbiin. Unkarin *va/ve*-tunnuksinen gerundi on myös aika-
suhteiltaan neutraali. Aspekti voi muotoon liittyä joko verbiprefik-
sin tai adverbiaalinen avulla. Suomessa taas gerundisesti toimivista
verbin nominaalimuodoista ns. II (esim. *ottaen*, *ottaessaan*, *otetta-
essa*) ja III infinitiivi (*ottamalla*, *ottamatta*) ovat hallitsevan verbin
kanssa aina samanaikaista tekemistä ilmaisevia. Aiempaa ja päät-
tynyttä tekemistä ilmaisevat tässä partisiippien perfektimuodot si-
joissa taipuneina, esim. *otettuaan*, *otettuna*, *kalvenneena*.

Partisiippien ja gerundien vertailussa nousee esille myös ero pää-
luokan käsittelyssä. Suomen partisiipit ja gerundit ovat nimittäin
morfologisesti aina eksplisiittisesti joko passiivisia tai aktiivisia.
Unkarin ó-partisiippi on yleensä aktiivinen ja (*Vt*)t-partisiippi puo-
lestaan passiivinen, mutta tietyin ehdoin ne voivat käydä myös pää-
luokkarajan yli. Suomen partisiipit ovat ehdottomasti aktiivisia tai
passiivisia. Nimittäin passiivin partisiippeja voidaan muodostaakin
vain transitiviverbeistä toisin kuin ns. passiivin finiittimuotoja,
esim. *käytetty auto* mutta **seistävä jalkakäytävä* ei käy, vaikka toi-
saalta voidaan sanoa *seistään*. Unkarin *va/ve*-gerundi voi olla mer-
kitykseltään yhtä hyvin aktiivinen kuin passiivinenkin. Suomen ge-
rundeista taas ns. II ja III infinitiivi ovat aina merkitykseltään aktii-
visia (myös *tehtäessä*-tyyppinen muoto!). Passiivisia gerundin funk-

tioita ilmaistaan partisiippien passiivimuodoilla. Pääluokkien tarkastelussa tulee aktiivin ja passiivin lisäksi ottaa vielä huomioon mediaaliset verbit. Nimittäin unkarin ja suomen suhtautuvat eri tavalla mediaalisuuteen; unkarin koodaa tämän merkityksen passiivin kanssa samaan morfologiaan, suomi taas aktiivin kanssa yhtenevään morfologiaan, esim. *az otthon maradt gyerekek* 'kotiin jääneet lapset'.

Kootusti voi sanoa, että keskeinen ero unkarin ja suomen partisiippi- ja gerundijärjestelmän välillä on, että **suomen muotojen morfologia on erikoistunut ilmaisemaan pääluokkaa ja aikasuhteita hallitsevaan verbiin**. Lauseenjäsenfunktion muodot sen sijaan pystyvät ylittämään, esim. ns. passiivin partisiipin perfektin muoto voi toimia paitsi attribuuttina ja predikatiivina, se pystyy taivutettuna siirtymään AKTIIVIN GERUNDIN PERFEKTIN syntaktis-semanttiseen tehtävään (esim. *otettuaan*). **Unkarin muodot liittyvät puolestaan tiukemmin tiettyyn lauseenjäsenfunktiioon**, esim. *va/ve*-gerundi on tiukasti aina adverbiaali. Suomen järjestelmä on siis tässä kohden syntaktisesti väljä mutta semanttisesti kiinteä ja unkarin vuorostaan syntaktisesti kiinteä ja semanttisesti väljä.

Vertailtavien kielten infinitiivijärjestelmän keskeisin eroavuus on, että **suomen ainut varsinainen infinitiivi eli ns. I infinitiivi on lauseopilliselta käytöltään puhtaammin substantiivinen kuin unkarin *ni*-infinitiivi**. Suomen infinitiivin pääfunktiot lauseessa ovat subjekti ja objekti, tosin myös attribuutti on mahdollinen. Näiden pääfunktioiden ohella **unkarin infinitiivi toimii laajahkosti myös adverbiaalina**, esim. *nem játszani jöttem ide* 'en ole tullut tänne leikkimään'. Unkarin *ni*-infinitiivillä on siis myös gerundinen tehtävä esim. juuri *olo-* ja *liikeverbien* yhteydessä. Suomen erikoisuuksiin taas kuuluu, että lokaalisia suhteita ilmaisemaan on olemassa erityiset gerundimuodot eli ns. III infinitiivin inessiivi, elatiivi ja illatiivi. Näin varsinainen infinitiivi säästyy puhtaammin vain substantiivisiin tehtäviin.

Suomen upotteet ovat unkaria laajempia, eli nominaalinen verbi-muoto saa suomessa yleensä unkaria enemmän määritteitä. Esimerkiksi oma subjekti on unkarissa harvinainen mutta suomessa aivan tavallinen. Tämä näkyy erityisesti ns. *kettős tárgy* ja *kettős alany*-rakenteiden ja suomen partisiippirakenteen vastaavuudessa sekä erilaisissa gerundirakenteissa. Tosin monet unkarinkin upotteet ovat varsin laajoja ja muistuttavat kovasti suomen lauseenvastikkeita.